

rencie sa vnímajú len navonok, teda len medzi jedným a druhým národným jazykom, avšak smerom dovnútra sa presadzuje homogenizácia, ktorá sa pokúša v mene jednoty národa zahľadiť diferencie medzi miestnymi a triednymi dialektami“ (s. 11). Obrat v tomto príbehu dejín vzťahu k jazyku je lingvistický („Linguistic Turn“), nastofujúci „vzájomnú nesúmerateľnosť jednotlivých jazykových hier“ (s. 13).

Z dosiaľ napísaného (ktoré bolo pokusom o transverzálne čítanie súboru textov) je už zreteľná aj filozofická a metodologická situovanosť Michalovičovho uvažovania – najvšeobecnejšie povedané – na pôde štrukturalizmu, postštrukturalizmu, semiológie (svet ako kultúrny konštrukt, konštituovaný heterogénnymi kultúrnymi kódmi, „spôsobmi sveta tvorby“) a rortyovského pragmatizmu (odlišné slovníky). U nás sa s takouto situovanosťou stretávame už pomerne často, ale väčšinou len v preložených prácach. Svoju teoretickú situovanosť Michalovič zároveň často demonštruje *interpretačne*, interpretáciou konkrétnych textov, resp. obrazov (napr. otázku, čo je *pôvod* jedného textu, problematizuje interpretáciou intertextuálneho reťazca textov a reťazca obrazov). Táto metodologická situovanosť vyhovuje aj pisateľovi tejto recenzie, ktorým je

Tomáš Horváth

TSCHECHISCHES BAROCK. SPRACHE, LITERATUR, KULTUR / ČESKÉ BAROKO. JAZYK, LITERATURA, KULTURA. Gertraude Zand / Jiří Holý (Hrsg.). Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien, Peter Lang, 1999. 312 s.

Predkladaný zborník predstavuje významný edičný čin v oblasti skúmania, ale najmä propagácie českej literatúry a literárnej vedy v zahraničí. Je venovaný šesťdesiatinám

viedenského profesora Josefa Vintra, ktorý významne prispel k skúmaniu barokovej literatúry. Ako naznačuje titul, zborník je dvoj-jazyčný (česko – nemecký), s jedným slovenským príspevkom Gizely Gáfríkovej. V súlade s podtitulom sú príspevky rozdelené do štyroch súborov: *Sprache / Jazyk; Literatur und Kultur / Literatura a kultura; Das tschechische Barock im mitteleuropäischen Kontext / České baroko v středoeuropäischen souvislostech a Barock-Rezeption in der tschechischen Literatur / Ohlas baroka v české literatuře*. Hoci sa zborník zaoberá aj jazykovednou problematikou, predsa len mu dominuje kultúrno-literárna. V druhej, tretej a štvrtej časti prevládajú príspevky orientované literárnevedne a predstavujú zhruba tri štvrtiny jeho rozsahu. Okrem stručného úvodu, v ktorom sa osvetľuje obsah, autorstvo, ale najmä príležitost' vzniku a vydania tohto zborníka, na jeho záver umiestnili zostavovatelia veľmi cenné informácie o autoroch príspevkov v ich stručných vedeckých biografiách a bibliografiách (len v nemčine).

Možno povedať, že svoj cieľ sformulovaný v úvode k zborníku – „prispiet' v skutočnom zmysle k budovaniu tolerantného európanstva, ktoré si zostáva vedomé svojich historických a kultúrnych koreňov“ – autori a najmä zostavovatelia splnili. Zborník odráža široké vekové spektrum autorov, rôznorodosť prístupov, vedeckých a metodologických orientácií, a čo je v našom polarizovanom svete zvlášť cenné, neodráža žiadnu konfesijnú zaujatosť, dokonca niektoré príspevky si kladú za jeden zo svojich cieľov práve búranie konfesijnej zaujatosti voči baroku a barokovej literatúre.

Prvá časť je tradične venovaná jazykovedným príspevkom, ktorých je spolu päť. Igor Němec (Praha) cez analýzu doplnkových väzieb posudzuje vlastne preklad barokovej *Svätováclavskej biblie* ako taký a konštatuje jeho naviazanosť na latinčinu a staršie preklady biblie, najmä *Kralickej* s cieľom dosiahnuť

patričnú pôsobivosť biblického štýlu. Mirek Čejka (Brno) prostredníctvom porovnávania Devotyho odpisu *Loutny české* Adama Michnu z Otradovic s jej pôvodnou tlačenou verziou dospieva k širšie platnému konštatovaniu: nie všetky rozdiely sú vecou chyby, nepozornosti, prehliadnutia, ale mnohé z nich poznamenal účel, za ktorým sa odpis robil i osobnosť odpisovateľa. Hovorí o dvoch typoch ortografických konvencií: pre tlač bola ortografia systematickejšia, „čistejšia“, kým pre súkromné účely bola jednoduchšia, miešali sa v nej staršie i novšie ortografické pravidlá. Pri tomto konkrétnom odpise hovorí aj o osobnom vzťahu k textu, ktorý sa prejavil napríklad v jeho úpravách, ba až opravách podľa vkusu odpisovateľa. Dušan Šlosar (Brno) sa zaoberá minucióznym problémom funkcie a umiestnenia „stredníka“, t. j. bodkočiarky, odlišuje jej funkciu a intonáciu od dvojbodky a prihovára sa za jej zachovanie v súčasnej edičnej praxi barokových textov. Marek Nekula (Regensburg) sa zaoberá problematikou rôzneho použitia zámen *ten* a *on* v jazykovej praxi a porovnáva jazykovú prax češtiny v 17. storočí u W. J. Rosu so súčasnou praxou a hľadá odpoveď na otázku, či sa Rosa dovoľáva rozlišovania, ktoré zostalo relevantné aj v novej češtine. V rozsiahlej štúdii sa Stefan Michael Newerkla (Viedeň) zaoberá problematikou jazykového purizmu a paradoxom jeho pozitívneho vplyvu na neskorší jazykový vývin, a to v období medzi neskorým barokom a obrozením s nazznačením presahu až na prelom 19. a 20. storočia.

Jazykovedné príspevky v tomto zborníku sú charakteristické svojou precíznosťou spracovanej problematiky, ktorá má často nádyh detailizácie pohľadu na jazyk a problémy s ním spojené.

Ako som na začiatku uviedla, ťažiskovú časť zborníka rozsahom, počtom príspevkov, ale aj vyrovnanou kvalitou predstavujú články a štúdie druhej až štvrtej časti, venované literárnym a kultúrnym problémom českého baroka,

ka, väzbám so stredoeurópskym kontextom i presahom baroka a barokovosti do „novej“ doby.

Úvodný príspevok druhej časti od Světlý Mathauserovej (Praha) *Skládati či tkáti?* poskytuje pohľad na barokový spôsob tvorby básnických textov, pre ktorý používa pojem „tkania“ či „pletienia“ slov, ktorý existoval v rozvinutom hagiografickom štýle ruských textov zo 17. storočia. Cez jeho poznanie vidí šancu lepšie porozumieť aj moderným experimentálnym smerom 20. storočia. Jan Lehár (Praha), *Poznámky k Bridelově básni Co Bůh? Člověk?*, si kladie otázku o charaktere básnikovej tvorby Bedřicha Bridela a pri zodpovedaní si na ňu vychádza z dvoch štúdií, ktoré obrátili pozornosť na genézu Bridelovho textu a na jeho zmysel: M. Svatoš hovorí o prameňoch a o vzťahu k latinskej rétorike a J. Vintř o kompozícii básne. V otázke prameňov a vplyvu na Bridela žiada Lehár dôslednejšie rozlišovať medzi literárnym vplyvom a literárnou paralelou a vzťah k latinskej tradícii obohacuje o nové nuansy. Všíma si zaujímavú a objavnú analýzu kompozície tejto básne od Josefa Vintřa, s ktorou interpretačne polemizuje. Je to príklad skutočne fundovanej a hĺbkovej interpretácie významného barokového textu. Prekladom do nemčiny je staršia štúdia Zdeňka Kožmína *Jan Amos Komenský als Dichter* (Jan Amos Komenský ako básnik), v ktorej sa venuje najmä poetike Komenského prebásnených žalmov aj v porovnaní s ich staršími prekladmi (*Kralická biblie*). Eduard Petrů (Olomouc) vo svojej štúdii *An der Grenze von Humanismus und Barock. Herman Černín von Chudenice und seine Reisebeschreibung* (Na hranici medzi humanizmom a barokom. Herman Černín z Chudeníc a jeho Opis cesty) venuje pozornosť síce okrajovej postave dejín českej literatúry, no jeho záujem sa sústreďuje na genologické problémy, na problémy so zaraďovaním niektorých špecifických žánrov staršej literatúry, ku ktorým patrili aj početné „opisy cesty“. Niekedy sa viac blížili (alebo aj

nimi boli) denníkom, niektorí autori ich ako výraz svojich poetických ambícií písali veršovanou formou a dávali im básnickú podobu (Pavol Rubigall), alebo mali veľmi blízko k tomu typu literatúry, ktorý sa sformoval neskôr, k dobrodružnej literatúre. Toto dielo je podľa Eduarda Petrů „zaujímavá, subjektívne štylizovaná správa o diplomatickom živote ranného baroka a odzrkadľuje prechod od humanistického myslenia a písania k barokovému“.

S koncepciou zborníka chápať barok nielen ako uzavretú kultúrohistorickú epochu medzi ostatnými, ale aj ako výraz ešte vždy aktuálneho duchovného postoja do istej miery korešponduje príspevok Milana Kopeckého (Brno) *Abgesang des tschechischen Barock?* (Dozvuk českého baroka?), v ktorom polemizuje s tradičným chápaním dátumu vyhlásenia Jana Nepomuckého za svätého (1729) ako začiatku rýchleho konca baroka v českej kultúre. Na príklade osláv výročia založenia významných českých cisterciánskych kláštorov (Žďár nad Sázavou, 1735 a Sedlec pri Kutnej Hore, 1743) poukazuje na jeho pevné miesto v živote človeka. V odpovedi na otázku, kde je vlastne hranica baroka, rozlišuje medzi barokom ako kultúrohistorickou epochou, ktorá je uzavretá, a tým, čomu hovoríme barokový životný pocit, literárny štýl, ba až akýsi barokový fenomén, ktoré pozorujeme dodnes. Dá sa tým vysvetliť aj vždy znovu sa objavujúca vlna záujmu o barok a barokovosť v priebehu kultúrnej i literárnej histórie. Tradičný v prístupe k téme i k jej spracovaniu je príspevok Hansa Rotheho (Bonn) *Zum Theater des Jesuiten-Collegium in Krumau in seiner Zeit* (Divadlo jezuitského kolégia v Krumlove vo svojej dobe). Pohľad na jezuitské divadlo v krumlovskom kolégiu je zasadený do širšieho historického rámca a výsledkom jeho štúdie je konštatovanie, že jezuiti a ich dráma nezapadajú do známeho pojmu „temno“, ktorým sa zvyklo (aj ešte zvykne) označovať obdobie neskorého 17. a 18. storočia. Nesmiernej ceny je najmä

rozsiahly dodatok, ktorý predstavuje zoznam hier (100 bibliografických jednotiek). Jaroslav Kolár (Praha) v príspevku *Eine noch unentdeckte Fundgrube tschechischer Barockpoesie?* (Ešte neodhalené žriedlo českej barokovej poézie?) hľadá pre charakteristiku barokovej poézie 18. storočia nové pramene, ktoré doteraz ešte neboli literárnovedne spracované, a to predovšetkým z oblasti hudby. Predstavujú ich vianočné piesne a pastorely, ktorých texty boli české. Ich ďalší výskum by mohol priniesť lepšie poznanie a ohodnotenie literárnej, predovšetkým poetickej, produkcie prvej polovice 18. storočia, možno aj jej estetickú rehabilitáciu a preklenutie medzery, ktorá vzniká medzi hodnotením produkcie 17. storočia a konca 18. storočia, čo je už mimo baroka. Základ pre štúdiu Martina Svatoša (Praha) *Koniášův Catalogus librorum haeticorum z roku 1724 – předstupeň jeho Klíče* tvoria dva Koniášove autografy z roku 1724, ktoré sú vlastne jeho správami z misijných ciest. Autor štúdie sa venuje pasážam venovaným nekatolíckym, z Koniášovho pohľadu kacírskym, knihám, ich výskytu a osudu. Historicko-monografický charakter má príspevok Ludgera Udolphu (Drážďany) *Bohuslav Balbín als Landeshistoriker* (Bohuslav Balbín ako „historik krajiny“): životopis, prehľad literatúry o ňom, zasadenie jeho života a diela do dobových súvislostí, špecifiká Balbína ako historika, autora monumentálneho diela vlastivedného charakteru *Miscellanea historica Regni Bohemiae*. Celkový dojem z tejto štúdie kazí nezrovnalosť v dátumoch v prvej časti (s. 164), ktorú však podľa mňa treba pripísať na vrub skôr redakcii ako autorovi samému.

Príspevky tretej časti zasadzujú pohľad na problematiku českého baroka do širšieho rámca predovšetkým stredoeurópskych literárnych a kultúrnych súvislostí (Rakúsko, Poľsko, Slovensko a Chorvátsko). Dva príspevky sa týkajú kázňovej literatúry. Michaela Horáková (Brno) v štúdiu *Shody a rozdíl svatopomucenských kázání českého a rakous-*

kého prostredí sa zaoberá rozsiahlym korpusom textov, ktoré vznikli v súvislosti s „najpopulárnejším českým barokovým sviatkom“ Janom Nepomuckým – kult majú však Česi spoločný s Rakúšanmi a katolíckou časťou Nemecka. Gizela Gáfriková (Bratislava) sa rovnako zaoberá najmä poetikou kázní, ktorú si zmysluplne špecifikuje na otázku „rétorickej stratégie“ u významného slovenského barokového kazateľa a básnika Juraja (Paulína) Bajana: *K niektorým otázkam poetiky barokovej kázne (Rétorická stratégia Paulína Bajana)*. V názve príspevku síce s príslovečnou skromnosťou autorka použila formulu „k niektorým otázkam“, avšak s precíznosťou a úplnosťou (v maximálnej miere zborníkového príspevku) podáva charakteristiku poetiky františkánskej kázne Paulína Bajana, ale najmä jej širších poetologických súvislostí. Slavomír Wollman (Praha) v článku nazvanom *Zur tschechisch-polnischen Problematik des Barock* (K česko-poľskej problematike baroka) poukazuje na dôležitosť komponentov v názve spomínaných vzťahov (platia prirodzene aj naopak), zvlášť so zreteľom na ich zmenu. Upozorňuje na to, že aj keď sa vnímajú väčšmi v spojení s novšími literárnymi obdobiami (počnúc národným obrozením), existovali vlastne už od stredoveku a viažu sa aj k českému baroku. Posledným príspevkom tejto časti je obsiahla a podrobná štúdia takmer monografického charakteru od Radislava Katičiča *Grundlagen und Ansätze der kroatischen Barockliteratur* (Základy a korene chorvátskej barokovej literatúry), ktorú jej autor motivuje potrebou zrušiť jednostranný pohľad na barok v celej jeho šírke, čo v českej bohemistike podľa neho urobil profesor Vintr, a my si dovoľíme dodať, že nielen on. Nevenuje sa chorvátskemu baroku izolovane, ale zdôrazňuje príbuznosť vývinu v krajinách „na východnom okraji latinskej Európy“.

Štvrtá časť zborníka prináša štyri veľmi zaujímavé príspevky interpretačného charakteru, z ktorých jeden je však svojím zameraním

tak trochu na okraji tematického zamerania zborníka. Herta Schmid (Postupim) nazvala svoj príspevok *Die Hussitenliteratur bei Jaroslav Vrchlický* (Husitská literatúra u Jaroslava Vrchlického) a interpretuje v ňom dva texty: *Cepy a kladiva* z cyklu *Zlomky epopeje* a 95 z cyklu *Nové zlomky epopeje* ako dva hlavné typy „hudobnej básne“ u Vrchlického vo vzťahu k husitským *Kdož jsů boží bojovníci* a *Píseň o Mistru Janu Husovi*. Prepojenie vidí v osude husitskej kultúry a husitizmu a situácie v českej kultúre a literatúre po roku 1620 i v konštatovaní, že husitská kultúra je „večná“ a inšpiratívna dodnes. Alexander Stich v príspevku *„Pomsta“ v barokní literatuře pobaročního období* otvára nové dimenzie jedného z najpreskúmanejších a najinterpretovanejších diel českej literatúry, Máchovho *Máje*. Upozorňuje na to, že ešte v obrodeneckej literatúre do šesťdesiatych rokov 19. storočia fungovala homiletika ako súčasť písomníctva, mala nesporné znaky literárnej hodnoty a preukázateľne vplývala na formovanie umeleckej prózy, na drámu i vznikajúcu publicistiku. A ako sa ukazuje v príspevku, nebola bez vplyvu ani na poéziu. Príspevok Jiřího Holého (Praha) *Durychovo Bloudění, baroko a Komenského Labyrint* má tri časti. V prvej vypovedá o dobe vzniku (1. vydanie 1929) a zaoberá sa záujmom o barok v dvadsiatych a tridsiatych rokoch, v ktorom aj sám Durych „sehrál kľúčovou rolu“. Druhá časť je vynikajúcou analýzou najmä štýlu *Bloudění* a tretia zasa jeho porovnaním s Komenského *Labyrintom*. Gertraude Zand (Viedeň) dáva Karlovi Šiktancovi prívlastok „barokový“ najmä preto, že vidí evidentné paralely medzi jeho básnickou knihou *Tanec smrti aneb Jestě Pámbu neumřel* z rokov 1974/75 k barokovému cyklu *Smrtí tanec* z roku 1721 od anonymného básnika, ktorý sa v podobe faksimile ocitol v antológii českej barokovej poézie *Smrtí tanec* z roku 1941. Šiktanc má podľa autorky vzťah k barokovému vzoru vo výstavbe a v inštrumentácii svojho textu, ale rozširuje jeho úzky rámec v mno-

hých významoch. Je slobodnejší, bohatší na zmenu a rafinovanejší. Neinšpiruje sa lyrickou piesňou, ale antickou dramatickou formou dialógu s pripojením prednesového chóru (komentátora), ktorý cez cynizmus demaskuje falošný pátos hovoriaceho. Hĺbku a šírku interpretácie Šiktancovej poézie reprezentujú aj podtitulky: *Poézia antitetického, Mágia reči, Metafyzika spomienky*.

Zborník *Tschechisches Barock / České baroko* nebude pravdepodobne patriť (kvôli zahraničnej proveniencii) k bežným titulom na policiach našich odborných knižníc. Je to však zborník, ktorý môžeme českej literatúre i literárnej vede len závidieť. Svedčí nielen o úrovni literárnovedného bádania a interpretácie textov v Čechách a na Morave, ale aj o záujme zahraničnej literárnej vedy o problematiku českej literatúry. Mnohé z pertraktovanej problematiky tohto zborníka rezonuje aj v slovenských súvislostiach: od problematiky ortografických konvencií až po aktualizáciu barokovosti v štýle a barokového životného pocitu v súčasnej literatúre.

Zuzana Kákošová

TSCHSCHISCHES BAROCK. SPRACHE, LITERATUR, KULTUR / ČESKÉ BAROKO. JAZYK, LITERATURA, KULTURA. Gertraude Zand / Jiří Holý (Hrsg.). Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien, Petr Lang, 1999. 312 s.

Tschechisches Barock / České baroko – pod týmto (snad až príliš zjednodušeným) názvom sa skrýva viac než dvaciatka štúdií zborníku vytišteného u príležitosti jubilea výtečného českého (nejen zejména) barokologa, vídeňského profesora Josefa Vintra. Soubor vyšel jako společný vídeňsko-pražský (jazykově německo-český), šířeji středoevrop-

ský počín, jehož cílem bylo soustředit a uveřejnit další výsledky humanitněvědného bádání o časoprostoru, kterého průsečíkem jsou – baroko a Čechy. Neméně oproštěný podtitul *Sprache, Literatur, Kultur / Jazyk, literatura, kultura* naznačuje kolem fenoménu českého baroka tři (soustředné) okruhy vědeckého, především filologického zájmu a zároveň shrnuje (poněkud nepřesně) samotné rozčlenění studií do čtyř oddílů (*Jazyk, Literatura a kultura, České baroko v středoevropských souvislostech a Ohlas baroka v české literatuře*). „*Gerade dieses breite Spektrum, (...)*“, právě tento do šíře rozložený pás zájmu autorů několika generací, vícera národností a různorodých vědeckých zaměření (viz *Vorwort*, s. 7); spektrum, jehož hodnota v současném světě je stále svobodnější a neoddiskutovatelnější (a možná tím méně svobodná a diskutovaná?), a poznává nutnost jej nějak pojmenovat a strukturovat mě navádějí a zavádějí k přemýšlení hlubšímu, než je možné i nutné v rámci prosté recenze. Budiž tedy tato alespoň ve svém pozadí o problém titulování, členění a obsazení textu a souboru textů neoprostěna.

Text a jeho předlohy, systémy jazyků, pravopisu, norma a úzus ortografie barokního tisku, rukopisu, opisu, kodifikace interpunkce – to jsou předměty zkoumané v prvních třech studiích sborníku. Průzkum jazyka bible Svatováclavské (Vintrova tématu par excellence) skrze detailní analýzu syntaktického jevu a jeho kořenů v latině a staré češtině (Igor Němec); textologická komparace tisku a opisu Michnovy *Loutny české* (Mirek Čejka), v níž se myslím neprávem věnuje málo pozornosti autoru opisu, „patrně venkovskému kantoru z východních Čech“ (s. 21) Matěji Devotymu¹;

¹ Mám tu na mysli například souvislost mezi ním a Matyášem Devotým, heřmaňským učitelem, autorem rukopisného českého kancionálu z roku 1676, uloženého pod příř. č. 23 974 v Okresním muzeu v Chrudimi (více o něm viz Rukověť rukopisů 17. a 18.